

É. Kiss Katalin

Érvek és ellenérvek a fókusz [+kimerítő] jegyével kapcsolatban

2006. július

1. Bevezetés

Mind Bánréti Zoltán, mind Komlósy András fontos mondattani munkákban foglalkozik a magyar fókuszjelenségek vizsgálatával – l. például Komlósy „Focussing on focus” (1984) és „Fókuszban az igék” (1989) című tanulmányait, valamint Bánrétinek a mellérendelés, az ellipszis és a fókusz kölcsönhatásával foglalkozó megállapításait (Bánréti 1985, 1992, 1994). Ezek az írások, a magyar szerkezeti fókusszal foglalkozó tanulmányok nagyobb részéhez hasonlóan, a fókuszfunkciónak az 1980-as években kialakult értelmezésén alapulnak. E Szabolcsi (1980)-as tanulmányában megalapozott, később Keneseitől (1986), majd általam is (É. Kiss 2006a,b) módosított felfogás szerint a magyar mondat ige előtti fókusza kimerítő azonosítást fejez ki, azaz olyan jelentéstani többletet hordoz, mely a mondat igazságfeltételeit is befolyásolja. E nézetet újabban többen explicit vagy implicit módon kétségbe vonták. Írásomban a magyar szerkezeti fókusz [+kimerítő] jegyét ignoráló vagy kétségbe vonó nézetekre szeretnék reflektálni.

2. A szerkezeti fókusz funkciójának sztenderd értelmezése

A magyar szerkezeti fókusz sztenderd értelmezése Szabolcsi (1980, 1981a, 1981b, 1983, 1985) tanulmányain alapszik. Szabolcsi felfogásában a fókusz megkülönböztető szemantikai sajátága, hogy 'kimerítő felsorolás'-t fejez ki, azaz, kimerítő listáját adja azon referenseknek, melyekre a mondatban kifejezett állítás igaz. Szabolcsi (1980, 1981a) a következőképpen parafrázeálja a fókuszt tartalmazó (1a) mondat jelentését:

(1)a. PÉTER aludt a padlón.

b. 'minden x-re, x akkor és csak akkor aludt a padlón, ha x = Péter'

Az univerzális kvantor természetesen egy helyzet vagy kontextus meghatározta releváns halmazon (például egy adott időpontban egy ugyanazon lakásban tartózkodó személyek halmazán) értelmezendő.

A fókusz [+kimerítő] jegyének bizonyítéka, hogy az (1a) és a (2) alatti mondatok nem lehetnek egyszerre igazak, azaz (1a) nem következménye a (2)-es mondatnak, sőt, ellentmond neki.

(2) PÉTER ÉS PÁL aludt a padlón.

A (3a) alatti mondat igazsága viszont nem ellentétes a (2) alatti mondat igazságával. Ezt tanúsítja (3b) is, melyben a két mondat mellérendelő viszonyban áll:

(3)a. Nem PÉTER aludt a padlón.

b. Nem PÉTER aludt a padlón, hanem PÉTER ÉS PÁL (aludt a padlón).

Farkas is hasonló jellegű bizonyítékot javasol a fókusz [+kimerítő] jegyének kimutatására (l. É. Kiss 1998):

(4)a. PÉTER aludt a padlón.

b. Nem. Pál is a padlón aludt.

(4b)-ben (3a)-hoz hasonlóan nem a VP-ben kifejezett eseményt (azaz Péternek a padlón való alvását) tagadjuk, hanem azt, hogy Péter kimerítené azok halmazát, akik a padlón aludtak.

Kenesei (1986) változtatást javasolt a Szabolcsi által felismert fókuszjelentés szemantikai leírásán, de nem vetette el a Szabolcsitól a fókusz tulajdonított [+ kimerítő] jegyet, hanem éppen annak a beszélők intuícióját még hívebben tükröző szemantikai jellemzésére törekedett. Kenesei szerint a fókusz funkciója az azonosítással való kizárás. Az azonosítás mozzanata egy ióta operátornak tulajdontható:

(5) $Ix^r (Fx^r) = a, x^r \in R$

Magam (É. Kiss 1998) árnyalatnyit módosítottam Kenesei (1986) megfogalmazásán: a fókuszfunkciót 'azonosítással való kizárás' helyett 'kimerítő azonosítás'-ként jellemeztem. Egy olyan fókuszoperátort feltételeztem, mely a kontextus vagy a szituáció által meghatározott azon elemek halmazán működik, melyekre a mondat predikátuma igaz lehet. A fókuszoperátor kimerítően azonosítja e halmaz azon valódi részhalmazát, melyre a mondatban kifejezett állítás ténylegesen igaz, kizárva a kiegészítő részhalmazt. Az ige előtti fókuszösszetevő ennek az operátornak az értékét képviseli.

A [+kimerítő] jegy csak az ige előtti, általam azonosító fókusz nevezett összetevő sajátja. Új információt hordozó hangsúlyos elem, kiegészítendő kérdés kérdőszavára felelő

összetevő az ige mögött is állhat; annak azonban nem lesz kimerítő olvasata. Hasonlítsuk össze a (6a) alatti kiegészítendő kérdésre adható két lehetséges választ!

- (6)a. Kiket hívtál meg ma estére?
b. PÉTERT ÉS PÁLT (hívtam meg).
c. Meghívtam PÉTERT ÉS PÁLT.

A (6b) alatti válasz hamis, ha Péteren és Pálon kívül másokat is meghívtam. A (6c) alatti válaszból viszont nem következik, hogy kizárólag Pétert és Pált hívtam meg.

Újabb munkáimban (l. É. Kiss 2006a,b) a fókusz – Higginsnek (1973) és Hubernek (2000) az angol, illetve a német és a svéd szétszakított szerkezetekre vonatkozó elemzése nyomán – specifikáló predikátumként elemeztem. E felfogásban a fókusz az funkciója, hogy referenciálisan azonosítsa (specifikálja) a mondat preszupponált része által meghatározott halmazt, felsorolva annak elemeit. A (6b) alatti *PÉTERT ÉS PÁLT hívtam meg* mondat jelentése például informálisan a következőképpen bontható ki:

(6b)'. 'Akiket meghívtam, az Péter és Pál.'

E felfogásban a fókusz olyan, ún. specifikáló predikátum, melynek alanya a fókusz követő mondatszaksz (a PredP) alkotta nyitott mondat. A PredP elé való fókuszemelés azt a célt szolgálja, hogy a 'grammatikai alany – állítmány' szerkezetet felülíró 'specifikáló állítmány – alany' (azaz 'fókusz – preszupponált mondatszaksz') tagolást a mondattani szerkezetben is megvalósítsa. (Egyébként már Szabolcsi (1980) is utal a fókusz 'kvalitatív', azaz predikatív jellegére a (7) alattihoz hasonló példák alapján, melyekben a két fókuszösszetevő koreferens olvasatát a fókusz nem-referáló, predikatív szerepe teszi lehetővé:

(7) A BARÁTNŐMET hívtam meg, nem A MINISZTER FELESÉGÉT.)

A Higgins (1973) és Huber (2000) által kialakított felfogásban a fókusz [+kimerítő] jegye a fókusz specifikáló predikátum szerepének szemantikai következménye. A fókusz arra szolgál, hogy elemei által, azok felsorolásával specifikálja a PredP által meghatározott halmazt. A fókusz funkciója akkor teljesül, ha a PredP által meghatározott halmaz elemeinek specifikálása maradéktalanul, azaz kimerítően végbemegy. E megközelítésben tehát a szerkezeti fókusz 'kimerítő' tulajdonsága (például a kérdő kifejezések 'wh' jegyétől eltérően)

nem szótári jegy, sem nem egy fókuszoperátor által a nyelvtani levezetés során kiosztott jegy, hanem az ige előtti összetevő predikátumszerepének, a közte és az őt követő PredP mondatszakasz között fennálló specifikáló állítmány – alany viszonynak a szemantikai következménye.

A szerkezeti fókuszhoz [+kimerítő] jegyet tulajdonító elméletek legújabb változata Horváth Júlia (Horvath 2004) EIOp elmélete. Horváth szerint az ige előtti szerkezeti pozíció valójában egyfajta kvantorpozíció a magyarban: a 'kimerítő azonosítás' (Exhaustive Identification) operátorral összekapcsolódott összetevők helye. Horváth a 'fókusz' terminus használatát lényegében az általam (É. Kiss 1998) információs fókuszhoz nevezett prozódiai-pragmatikai jelenségre szűkíti le. Azáltal, hogy az ige előtti összetevőt 'azonosító fókusz' helyett 'EI operátoros kifejezés'-nek nevezi, függetleníti a 'fókusz' terminussal gyakran szintén összekapcsolt 'új információ', 'főhangsúly' stb. jegyeiktől. Az elnevezés világossá teszi, hogy az összetevőnek a 'kimerítő azonosítás' a definitív szemantikai jegye, mely szintaktikai viselkedését is meghatározza, például hatókörét k-vezérlő pozícióba kényszeríti.

3. [+kimerítő] jegy nélküli fókuszelméletek

Bródy fókuszelméletében (Bródy 1991, 1995) az ige előtti hangsúlyos kifejezések [+f] jegyűek, e jegyük ellenőrzése céljából emeljük őket Spec,FP pozícióba. Bródy szerint a szorosan vett fókusz mellett a fókusz előtti, kvantoremeléssel az FP-hez csatolt hangsúlyos univerzális kvantorok is [+f] jegyet kapnak. E keretben [+f] jegyűek a felszínen meghatározott pozícióhoz nem kötött főhangsúlyos összetevők is, például a (6c) alatti mondat ige utáni hangsúlyos tárgya vagy az angol mondatok prozódiai fókusza. Ezek az összetevők a 'logikai forma' szintjén kerülnek majd az FP specifikálójába, a [+f] fej ellenőrzési tartományába. Mindezek alapján Bródy elméletében a [+f] jegynek nem lehet [+kimerítő] komponense, hiszen például (6b) tárgya vagy az angol prozódiai fókusz nem fejez ki szükségszerűen kimerítő felsorolást, és ha kimerítő azonosításon – Kenesei (1986) nyomán – egy releváns halmaz valódi részhalmazának azonosítását és a kiegészítő részhalmaz kizárását értjük, akkor az univerzális kvantorok sem tekinthetők [+kimerítő] jegyűnek.

Nem játszik szerepet a [+kimerítő] jegy Szendrői (2003) fókuszelméletében sem. Szendrői szerint az ige előtti pozícióba való fókuszmozgatást az váltja ki, hogy más nyelvekhez hasonlóan a magyarban is teljesülnie kell a 'hangsúly–fókusz megfelelés' Reinhart (1995) megfogalmazta elvének. Eszerint egy tagmondat fókuszát azon kifejezések alkotják, melyek tartalmazzák a tagmondatnak megfelelő intonációs kifejezés főhangsúlyát.

A főhangsúly és a pragmatikai fókusz megfeleltetésének elvileg két módja van: vagy a fókuszhoz szánt kifejezést visszük a mondat azon helyére, ahová a hangsúlyszabályok a főhangsúlyt kiosztják, vagy a főhangsúlyt helyezzük át. A magyar nyelv hangsúlyszabályai szerint a főhangsúly az igei kifejezés bal szélére esik. Az ige elé való fókuszmozgatás, pl. (6b) esetében a 'hangsúly–fókusz megfelelés' követelményének a fókuszszerepre kiválasztott összetevő főhangsúlyos pozícióba való mozgatásával teszünk eleget. (6c) esetében a 'hangsúly–fókusz megfelelés' hangsúlyáthelyezéssel teljesül. A Reinhart–Szendrői-féle keretben a két eset egyenértékű. Szendrői tehát figyelmen kívül hagyja azt a különbséget, mely a magyar ige előtti fókusz, valamint a magyar ige utáni fókusz vagy az angol prozódiai fókusz között a [+kimerítő] jegy tekintetében megfigyelhető.

Wedgwood (2005) explicite is tagadja, hogy a [+kimerítő] jegy része volna a szerkezeti fókusz jelentésének, illetve, hogy egy ilyen szótári jegy vagy egy operátor által kiosztott [+kimerítő] jegy kódolva lenne a szerkezeti fókuszot tartalmazó magyar mondatokban. Azt elismeri, hogy a magyarban az ige előtti fókusz általában kimerítő értelmű, azonban azt állítja, hogy a [+kimerítő] jegy pusztán pragmatikai implikátúra, nem a jelentés része. Ezt az implikátúrát nemcsak a magyar szerkezeti fókusz, hanem például az angol prozódiai fókusz is előhívja. Ez az implikátúra Grice mennyiségi maximájából is levezethető. Grice maximája azt írja elő:

(8) Légy annyira informatív, amennyire szükséges!

Wedgwood úgy véli, e maxima mindig kimerítő megnyilatkozást, a beszélgetőtárs explicit vagy implicit kérdésére való kimerítő választ kíván. A válasznak természetesen – mint már Szabolcsi (1980, 1981) megállapította – csak a kontextushoz képest kell kimerítőnek lennie.

Wedgwood azt állítja, hogy a kimerítő olvasat eléréséhez nemcsak egy szótári [+kimerítő] jegy vagy egy ilyen jegyet kiosztó grammatikai operátor bevezetése volna felesleges; valójában Grice mennyiségi maximájára sincs szükség, mivel az Sperber és Wilson (1986/1995) relevanciaelmélete értelmében a sikeres kommunikációt lehetővé tevő pragmatikai következtetések általános elveiből is levezethető. (A levezetés mikéntjét lást Wedgwood 2005-ben.) Ezen elvek legfontosabbika a relevancia elve, miszerint

(9) A hallgatók egy kijelentés feldolgozásának kommunikatív előnyeit a feldolgozáshoz szükséges erőfeszítés arányában optimalizálni igyekeznek. (Sperber és Wilson 1986/1995)

Amikor korlátozott kontextusban (valamely explicit vagy implicit kérdésre válaszolva) valami újat állítunk, mindig a kimerítő válasz az optimálisan releváns válasz, ezért mindig kimerítő választ várunk, illetve a választ mindig kimerítőnek értjük. Így például, ha István azt szeretné Maritól a konyhában megtudni, hogy a vendégeik közül ki kér kávét és ki kér teát, magyarul (9a) típusú, angolul (9b) típusú választ kap:

(10)a. PÉTER és ÉVA kér kávét, és JÁNOS kér teát.

b. PETER and Eve want coffee, and JOHN wants tea.

Az angol válasz tagmondataiban nincs szerkezeti fókusz, így azok nem kódolják a [+kimerítő] jegyet, csupán prozódiai fókuszt tartalmaznak – mégis nemcsak a magyar, hanem az angol választ is kimerítőnek értelmezzük. A kiegészítendő kérdésre adott válasz csak két esetben nem kimerítő:

i. ha a beszélgető felek számára kölcsönösen nyilvánvaló, hogy a hallgató nem vár kimerítő választ. Például:

(11) Honnan tudhatom meg a menetrendet?

Megtudhatod az internetről.

ii. Akkor sem értelmezzük kimerítőnek a választ, ha a beszélő nyilvánvalóvá teszi, hogy csak részleges információt ad. Például:

(12)a. Kiket hívtál meg szombat estére?

b. Többek között PÉTERT ÉS ÉVÁT (hívtam meg).

Wedgwood szerint tehát a magyar szerkezeti fókusz tulajdonított grammatikailag kódolt [+kimerítő] jegy szükségtelen; és ami szükségtelen, azt a mai grammatikafelfogásban nagy szerepet játszó gazdaságossági elvek helytelenek is minősítik.

Wedgwood egy empirikus érveléssel is igyekszik bizonyítani, hogy helytelen a magyar szerkezeti fókusz [+kimerítő] jegyet tulajdonítani.

4. Egy látszólagos érv a fókusz [+kimerítő] jegye ellen

Wedgwood azzal a példával igyekszik cáfolni a magyar szerkezeti fókusz kimerítő voltát, amely példával Horn (1981) érvelt az angol szétszakított (cleft) szerkezet kimerítő volta ellen. Íme a Wedgwoodtól (2005:137) magyarra alkalmazott mondatpár:

- (13)a.??Azt tudtam, hogy Mari megevett egy pizzát, de most vettem észre, hogy egy pizzát evett meg.
- b. Azt tudtam, hogy Mari megevett egy pizzát, de most vettem észre, hogy csak egy pizzát evett meg.

Wedgwood szerint a [+kimerítő] jegyet a (13b) alatti példa második tagmondatában a *csak* képviseli. E jegy második tagmondat-beli jelenléte teszi lehetővé a két tagmondat (pontosabban az őket tartalmazó összetett mondatok) ellentétes kötőszóval való szembeállítását. (13a) második tagmondatában e jegy hiányzik, ezért mincs mit szembeállítani.

Véleményem szerint ez az érv nem meggyőző. Ha két tagmondat abban különbözik, hogy a másodikban a tárgyhoz kimerítő jegyet rendelünk, a két tagmondat közötti viszony nem ellentétes. Inkább arról van szó, hogy a második tagmondat pontosítja az elsőt. Az első tagmondat nem kódolja a tárgy kimerítő voltát, de nem is zárja ki. A második tagmondat szűkíti a tárgy értelmezési lehetőségeit: egyértelműsíti, hogy [+kimerítő] olvasatról van szó. Azt jósoljuk tehát, hogy a két tagmondat összekapcsolható tautológia keletkezése nélkül, hiszen a második tagmondat tartalmaz többletinformációt az elsőhöz képest, de a kettejükét összekötő kötőszónak nem ellentétesnek, hanem értelmezőnek kell lennie:

(14) Mari megevett egy pizzát, pontosabban egy pizzát evett meg.

A (13b) alatti mondat azért fogadható el az ellentétes kötőszóval is, mert a *csak* negatív értékelő mozzanatot visz tagmondatába. Mint egy 1996-os tanulmányomban megmutattam, a *csak* olyan értékelő skaláris partikula, mely egy skála nem maximális fokát azonosítja és állítja szembe a skála magasabb értéket képviselő felsőbb fokokaival. Például:

- (15)a. Mari csak (egy) PIZZÁT evett.
- b. Mari csak EGY pizzát evett.

(15a) esetében az ételek skálája lehet minőségi skála, mely mondjuk a pizzától a bélszínig terjed. Ez esetben a pizzát a *csak* partikula az ételek finomabbnak, értékesebbnek vélt fajtáival szemben értékeli negatívan. De (15a) utalhat egy mennyiségi skálára is. E skálán az '(egy) pizza' feletti skálafokokat képviselheti például 'egy pizza és egy saláta', 'egy pizza, egy saláta és egy fagylalt' és így tovább. (15b) esetében az 'EGY pizza' a 'KÉT pizzá'-hoz, 'HÁROM pizzá'-hoz stb. képest képvisel csekélyebb értékű skálafokot. Ez utóbbi értelmezés *csak* nélkül is előhívható, tekintve, hogy az *egy* számnév értékelő partikula nélkül is a pozitív egész számok skálájának legalsó fokát képviseli. Ennek megfelelően tulajdonképpen Wedgwood (13a) alatti mondata is elfogadható, ha utolsó tagmondatában a számnevet hangsúlyozzuk:

(16) Azt tudtam, hogy Mari megevett egy pizzát, de most vettem észre, hogy EGY pizzát evett meg.

(16) és (13b) esetében azért lehetséges az ellentétes kötőszó, mert a két hasonló tartalmú állítás közül a második nem csupán a [+kimerítő] jeggyel pontosítja az első tartalmát, hanem emellett egy negatív értékelő mozzanatot is hozzátesz. Azaz, tulajdonképpen efféle szembeállításról van szó:

(17) 'Azt tudtam, hogy Mari megevett egy pizzát, de most vettem észre, hogy az ételek skálájának magasabb fokaira ez nem igaz.'

E megfontolások alapján a (13a,b) alatti mondatok nem szolgáltatnak elég alapot ahhoz, hogy (13a) utolsó tagmondatában a [+kimerítő] jegy jelenlétét kétségbe vonjuk.

Látszólag a (12b) alatti mondat is amellett szól, hogy a szerkezeti fókusznak nincs inherens [+kimerítő] jegye; a kimerítő olvasat legfeljebb pragmatikai implikátúra. E példában a *többek között* kifejezéssel a beszélő lényegében hatálytalanítja, mintegy törli a tárgy [+kimerítő] jegyét, és a törölhetőség az implikátúrák sajátja. Véleményem szerint azonban másról van szó. Mint fentebb kifejtettem, Higgins (1973) és Huber (2000) felfogásában a fókusz arra szolgál, hogy elemeinek felsorolásával azonosítsa a PredP által jelölt halmazt. A *többek között* kifejezés használata arra nyújt módot, hogy a fókusszal a PredP által jelölt halmaz elemeinek csak egy részét azonosítsuk egyedileg, a többi elemre együttesen utaljunk.

5. Egy új érv a szerkezeti fókusz [+kimerítő] jegye mellett

Az n számnévi módosítót tartalmazó kifejezések minden mondatpozícióban megengedik n 'legalább n '-ként, ' n vagy több'-ként való értelmezését, kivéve a fókuszpozíciót (l. É. Kiss 2006c). Például:

- (18)a. Aki [_{PreDP} felnevelt két gyereket], az 15% nyugdíjmelésre jogosult.
b. Aki [_{TopP} két gyereket [_{PreDP} felnevelt]], az 15% nyugdíjmelésre jogosult.
c. Aki [_{DistP} két gyereket is [_{PreDP} felnevelt]], az 15% nyugdíjmelésre jogosult.

De:

- (19) Aki [_{FocP} két gyereket nevelt fel], az 15% nyugdíjmelésre jogosult.

Mint köztudomású, a természetes nyelvekben egy n számnévi módosító alapjelentése 'legalább n ', ' n vagy több'. Ha például az az állítás, hogy János felnevelt két gyereket, igaz, akkor is igaz marad, ha a János által felnevelt gyerekek száma háromra, négyre vagy akár tízre növekszik (hiszen nem lehet anélkül tíz gyereket felnevelni, hogy közben két gyereket is fel ne neveltünk volna). Azt a tényt, hogy a számnévi módosítókat mégis többnyire 'névértékükön' értelmezzük, egy Grice mennyiségi maximájából levezethető, a 'legalább n ' jelentést egy 'és legfeljebb n ' jelentéskomponenssel kiegészítő skaláris implikatúrának tulajdonítják. A skaláris implikatúra jelenlétét vagy hiányát pragmatikai feltételektől teszik függővé. Így ha valakinek a családi viszonyaira kérdezzük rá, és ő azt mondja nekünk, hogy felnevelt két gyereket, akkor a *két gyerek* kifejezéshez skaláris implikatúrát társítunk, azaz a 'legalább kettő' alapjelentést 'és legfeljebb kettő' jelentéskomponenssel egészítjük ki – hiszen az ember akkor kellően informatív családi viszonyait illetően, ha gyermekei pontos számát adja meg. Ha azonban arról van szó, hogy azok, akik két gyereket felneveltek, bizonyos többletjuttatásban részesülnek, joggal gondolhatjuk, hogy azokra is kiterjed a többletjuttatás, akik nemcsak két gyerek felnevelését teljesítették, hanem annál többet is. Ez esetben a skaláris implikatúrára nincs szükség, és nem is hívódik elő. Ennek megfelelően a (18a-c) alatti mondatokban a 'két gyerek' kifejezést 'legalább két gyerek'-ként értjük.

A fókuszpozícióban – bármilyenek is legyenek a pragmatikai körülmények – a 'legalább n ' értelmezés kizárt. Így a (19) alatti mondat egyértelműen azt jelenti, hogy azok és csakis azok jogosultak 15% nyugdíjmelésre, akik pontosan két gyereket neveltek fel, sem többet, sem kevesebbet. Az n számnévi módosító ' n vagy több' olvasatát, azaz az $n+1$, $n+2$, $n+3$ stb. alternatívákat fókuszpozícióban minden bizonnyal a fókusz [+kimerítő] jegye, azaz kimerítő, kizárólagos azonosításra szolgáló funkciója gátolja meg. Ha ez a jegy is pusztán pragmatikai implikatúra volna, akkor a skaláris implikatúrához hasonlóan érzékeny volna a

pragmatikai körülményekre. Az a tény, hogy a pragmatikai körülmények nem befolyásolják meglétét, annak bizonyítéka, hogy szemantikai jegről, a szerkezeti fókusz inherens szemantikai tulajdonságáról van szó.

Hivatkozások

- Bánréti Zoltán 1985. Gapping. In: Kenesei István (szerk.): *Approaches to Hungarian I*. Szeged, JATE, 187-203.
- Bánréti Zoltán 1992. A mellérendelés. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan I. Mondattan*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 715-796.
- Bánréti Zoltán 1994. Coordination. In: Kiefer Ferenc és É. Kiss Katalin (szerk.): *The Syntactic Structure of Hungarian*. San Diego-New York, Academic Press, 355-414.
- Bródy Mihály 1991. Remarks on the Order of Elements in the Hungarian Focus Field. In: Kenesei István (szerk.): *Approaches to Hungarian III*. Szeged, JATE, 95-122.
- Bródy, Mihály 1995. Focus and Checking Theory. In: Kenesei István (szerk.) *Approaches to Hungarian V*. Szeged, JATE, 29-44.
- É. Kiss Katalin 1996. A *csak* szintaxisához és szemantikájához. In: Terts István (szerk.) *Nyelv, nyelvész, társadalom II*. Pécs, JPTE, 102-108.
- É. Kiss Katalin 1998. Identificational focus versus information focus. *Language* 74. 245-273.
- É. Kiss Katalin 2006a. Focussing as predication. In: Valéria Molnár és Susanne Winkler (szerk.) *Architecture of Focus*. Berlin, Mouton de Gruyter.
- É. Kiss Katalin 2006b. Apparent or real? On the complementary distribution of identificational focus and the verbal particle. In: É. Kiss Katalin (szerk.) *Event structure and the left periphery*. Dordrecht, Springer.
- É. Kiss Katalin 2006c. *Jól megoldottuk? Rosszul oldottuk meg? Az összefoglaló és a kirekesztő kifejezést tartalmazó mondatok szórendjének magyarázata*. Megjelenik a *Magyar Nyelv*-ben.
- Higgins, F. Roger 1973. *The Pseudo-cleft construction in English*. Ph.D. disszertáció, Cambridge, Mass., MIT.
- Horn, Larry 1981. Exhaustiveness and the semantics of clefts. In: Proceedings of NELS 11, 125-142.
- Horváth Júlia 2004. Is „focus movement” driven by stress? In: Christopher Piñón és Siptár Péter (szerk.) *Approaches to Hungarian 9*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Huber, Stefan 2000. *Es-Clefts und det-Clefts. Zur Syntax, Semantik und Informationsstruktur von Spaltsätzen im Deutschen und Schwedischen*. Stockholm: Almqvist and

Wiksell International.

- Kenesei István 1986. On the Logic of Word Order in Hungarian. In: Werner Abraham és Sjaak de Meij (szerk.) *Topic, Focus, and Configurationality*. Amsterdam, John Benjamins, 143-159.
- Komlósy András 1984. Focusing on Focus in Hungarian. *Groninger Arbeiten zur Germanistischen Linguistik* 25. 201-210.
- Komlósy András 1989. Fókuszban az igék. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 17. 171-182.
- Reinhart, Tanya 1995 *Interface strategies*. OTS Working Papers (TL-95-002).
- Sperber, Dan és Deirdre Wilson (1986/1995) *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Szabolcsi Anna 1980. Az aktuális mondattagolás szemantikájához. *Nyelvtudományi Közlemények* 82. 59-82.
- Szabolcsi, Anna. 1981a. The Semantics of Topic-Focus Articulation. In: Jan Groenendijk et al. (szerk.) *Formal Methods in the Study of Language*. Amsterdam, Mathematisch Centrum, 513-540.
- Szabolcsi Anna 1981b. Compositionality in Focus. *Folia Linguistica* 15. 141-162.
- Szabolcsi, Anna 1983. Focusing Properties, or the Trap of First Order. *Theoretical Linguistics* 10. 125-145.
- Szabolcsi Anna 1985. Pusztá főnév a fókuszbán, avagy az elsőrendű predikátumkalkulus csapdája. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 16. 229-250.
- Szendrői Kriszta 2003. A stress-based approach to the syntax of Hungarian focus. *The Linguistic Review* 20. 37-78.
- Wedgwood, Daniel 2005. *Shifting the Focus. From static structures to the dynamics of interpretation*. Amsterdam, Elsevier.